

Elçi kabullerinde de mîr-i alemin görev yaptığı bilinmektedir. Padişahın huzuruna giren elçi takdim edeceği mektubu önce ona verirdi. Mîr-i alem de mektubu en düşük rütbeli vezire teslim eder, sırayla elden ele aktarılan mektup en son vezîriâzam vasıtasıyla padişahın yastığına konulurdu. Eğer padişah tarafından elçiye bir mektup verilecekse bu defa vezîriâzamdandan başlanarak tersine bir sırayla elden ele geçirilir ve yine en son mîr-i alem vasıtasıyla elçiye ulaştırılırdı.

Mîr-i alem, üzenği (rikâb) ağaları sınıfından olduğu için protokolde yeniçeri ağasından sonra ikinci sırayı alır, kapıcıbaşı ve mîrâhurun önünde bulunurdu. Bu bakımdan mîr-i alemliğe tayin silsilesi başkapıcıbaşılıktan veya kapıcıbaşılıktan geçirdi. Fakat büyük mîrâhurluk, rikâbdarlık, teberdarlık, küçük mîrâhurluk, peşkir ağalığı, çuhadarlık, kiler-i âmire kethüdâlığı gibi görevlerden mîr-i alemliğe tayin edilenler de vardı. Mîr-i alemlikten ise büyük mîrâhurluğa, başkapıcıbaşılığa, yeniçeri ağalığına, sancak beyliğine ve beylerbeyliğe tayin yapılabiliyordu.

Diğer rikâb ağaları gibi mîr-i alem de selîmî kavuk giyerdi. Divan toplantılarına katılacaksa mücevveze ile ve serâser üst, dîbâ iç kaftanı, orta ağır raht ve orta ağır abâyili atla gelirdi. Törenlere selîmî ve erkân ferace giyerek divan rahtlı ve abâyili atla katılırdı. II. Mahmud devrinde memurların kılık kıyafetlerinin yeniden düzenlenmesinden sonra mîr-i alem resmî günlerde âdi fes, mertebanî çuhadan harvani giyer ve vezirlere mahsus lehkârî gâşîye ve raht takımlı ata binerdi. Mîr-i alem Divân-ı Hümâyün üyesi olmadığından toplantıya katılması gerektiğinde ayakta beklerdi.

XVI. yüzyılın ortalarına ait rûznâmçe defterlerinde ve daha sonraki kayıtlarda kapıcıbaşılardan ve mîrâhurlardan maaşı günlük 150 akçe iken mîr-i aleminki 200 akçeydi. Mîr-i alem, rikâb ağaları içerisinde 500 akçe maaşı olan yeniçeri ağasından sonra en fazla mevâcib alan görevliydi (BA, D.KRZ, nr. 33120, s. 3; BA, MAD, nr. 416, s. 7; nr. 559, s. 2; nr. 7422, s. 6; BA, KK, nr. 3400, s. 5). Onun bu maaşı diğer rikâb ağaları gibi XIX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar değişmemiştir (BA, KK, nr. 3507, vr. 1^b). Mîr-i alemin maaş dışında ayrıca arpalığı da vardı. Rikâb ağalarının emekliye ayrılması 120 akçe ile olurdu, ancak 150 akçe ile emekli olan mîr-i alemlere de rastlanılmaktadır (BA, D.KRZ, nr. 33120,

s. 4). Mîr-i alemin asıl önemli gelirini bir göreve tayin edilen vezir, beylerbeyi ve sancak beylerinden aldığı harçlar oluşturuyordu. XVI. yüzyılın sonlarında yüksek gelirli bir eyalete gönderilen beylerbeyiler mîr-i aleme 29.000 akçe, daha düşük gelirli bir eyalete gönderilen beylerbeyiler 10.000 akçe, sancak beyleri de 1000 akçe verirdi.

Kırım hanları, vezîriâzamlar, beylerbeyiler, sancak beyleri gibi üst düzey devlet adamlarının da mîr-i alemleri vardı. II. Mahmud'un hükümdarlığı zamanında Mîr-i alem Çayırzâde Ahmed Bey'in 9 Zilhicce 1248 (29 Nisan 1833) tarihinde vefatından sonra yerine yeni tayin yapılmayarak mîr-i alemlik unvanı lağvedilmiş ve bu memuriyetin görevleri büyük mîrâhura verilmiştir (Ahmed Lutfi Efendi, IV, 58, 75).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, D.KRZ, nr. 33120, s. 2, 3, 4; BA, MAD, nr. 416, s. 7; nr. 559, s. 2; nr. 2231, s. 6; nr. 5965, s. 4; nr. 6977, s. 4; nr. 7422, s. 6; nr. 7534, s. 1161; BA, KK, nr. 3398, s. 2; nr. 3400, s. 5; nr. 3413, vr. 3^a; nr. 3418, s. 1; nr. 3433, s. 1; nr. 3472, s. 2; nr. 3476, s. 1; nr. 3479, s. 3; nr. 3507, vr. 1^b; BA, A.RSK, nr. 1496, s. 9; nr. 1572, s. 58; nr. 1588, s. 27, 109; nr. 1593, s. 40; nr. 1698B, s. 37; BA, A.RSK, dosya kısmı, nr. 2031/104; BA, MD, nr. LVII, 70/179, 86/224, 97/257; nr. LXIX, 297; BA, D.EVM, nr. 26278, s. 171; BA, HH, nr. 23129, 23142, 23147, 23258, 25716; BA, Ali Emîri, II. Ahmed, nr. 198, 199, 1726, 1945; BA, Ali Emîri, II. Mustafa, nr. 1598; BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 3292; *12 Numaralı Mühimme Defteri* (nşr. Hacı Osman Yıldırım v.dğr.), Ankara 1996, I, 415; II, 70, 233-234; Fatih Sultan Mehmed, *Kânûnnâme-i Âli Osman* (haz. Abdülkadir Özcan). İstanbul 2003, s. 5, 6, 8; Selânikî, *Târih* (İpşirli), I, 47, 135, 241; II, 460, 612, 692; *Kitâb-ı Müstetâb* (haz. Yaşar Yücel, *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Kaynaklar* içinde), Ankara 1988, s. 6; Koçi Bey, *Risâle* (Aksüt), tür.yer.; *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi* (haz. Ziya Yilmazer), Ankara 2003, I, 50, 121, 123, 136, 607-609; II, 711-712, 722, 996, 1014, 1071, 1123, 1132; Tevkiî Abdurrahman Paşa, *Kânunnâme* (MTM, III/1 |1331| içinde), s. 526-527, 538; Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-beyân fi Kavânîn-i Âli Osmân* (haz. Sevim İlgürel), Ankara 1998, s. 85, 115, 240, 258-259, 264, 268; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyât, 1656-1704* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 454, 482, 725; İzzî, *Târih*, İstanbul 1199, I, vr. 65^a; II, vr. 168^b, 244^b, 283^a; Âkîf Mehmed, *Târih-i Cülûs-ı Sultan Mustafa-yı Sâlis*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2108, vr. 13^b, 58^a, 83^b, 91^b, 103^a, 146^b, 155^a, 169^a, 173^b, 235^{a-b}, 241^b, 249^a, 250^a, 258^a, 259^b-260^a, 265^b, 273^a, 274^a, 278^b-279^a, 283^b; Ahmed Lutfi Efendi, *Târih*, İstanbul, ts., IV, 58, 75; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 124, 204-205, 241-245, 268-269, 273-275, 278, 388-392, 430, 449-452; Pakalın, II, 543-544.

MİR ALİ HEREVÎ

(bk. ALİ HEREVÎ, Mîr).

MİR ALİ TEBRİZÎ

(bk. ALİ TEBRİZÎ, Mîr).

MİR CEMİL

(bk. ZAHARYA).

MİR DÂMÂD

(bk. DÂMÂD, Muhammed Bâkır).

MİR FETHULLAH ŞİRÂZÎ

(bk. ŞİRÂZÎ, Mîr Fethullah).

MİR GİYÂSEDDİN MANSÛR

(میر غیاث‌الدین منصور)

Mîr Gıyâsüddîn Mansûr b. Mîr Sadreddîn Muhammed ed-Deşteki eş-Şîrâzî (ö. 949/1542)

İrânî ilim ve fikir adamı.

866 (1462) yılında İrân'ın Şîraz şehrinde doğdu. Osmanlı âlimleri arasında Mîr Gıyâs olarak da tanınmaktadır (Atâf, s. 170). Fars eyaletinin Hz. Ali soyundan geldiği rivayet edilen ve yetiştirdiği âlimleriyle tanınan Deşteki sülâlesine mensuptur. Babası Mîr Sadreddîn eş-Şîrâzî dönemin en önemli düşünürlerindendi. Akıl ilimlerdeki başarısına işaret etmek üzere kaynaklar onun "on birinci akıl, insanlığın üstadı, üçüncü muallim, filozofların somucusu" şeklinde söz etmektedir. Babasından öğrenim gören Gıyâseddin Mansûr'un on dört yaşında iken Celâleddin ed-Devvânî'yi münazaraya davet ettiği ve yirmi yaşında öğrenimini tamamladığı nakledilmektedir (Ahmed el-Kummî, I, 296; Şüsterî, II, 230). Akkoyunlular zamanındaki hayatının bundan sonraki kısmı hakkında kaynaklarda çok az bilgi verilmektedir. Muhtemelen babası gibi o da kendi adını taşıyan medresede öğretim faaliyetinde bulunmuş, babasının öldürülmesinin ardından medresenin sorumluluğunu üstlenmiştir. 927'de (1521) Safevî Şahı I. İsmâil, Mîrîyîye Medresesi'nde müderris olan Mîr Gıyâseddin Mansûr'u Şîraz'dan getirterek Nasîrüddîn-i Tûsî'nin Merâğa'da kurduğu, o sırada ha-

MİR GIYÂSEDDİN MANSÛR

rabe halinde bulunan rasathâneyi tamir etmekle görevlendirdi (Ahmed el-Kummî, I, 149, 296; Hasan-ı Rûmlû, I, 303). Daha sonra Şah I. Tahmasb tarafından sadâret görevine getirildi (10 Receb 936/ 10 Mart 1530). Tebriz'deki bu görevi sırasında Şii kelâmcısı ve fakihî Muhakkuk-ı Sâni Ali b. Hüseyin el-Kerekî'nin fikhî delillere dayanarak İran'daki mescidlerin kiblelerini değiştirmek istemesine karşı çıkıp böyle bir değişikliğin ancak astronomi ve geometri bilgisiyle yapılabileceğini belirtti. Bu konuda iki âlim arasında Şah Tahmasb'ın huzurunda sert bir tartışma oldu ve Şah Tahmasb, Gıyâseddin Mansûr'u Muharrem 938'de (Ağustos-Eylül 1531) sadâretten azletti. Bu olayın ardından Tebriz'den Şiraz'a dönen Mir Gıyâseddin Mansûr hayatının geri kalan kısmını Mansûriye Medresesi'nde ders vererek geçirdi. 6 Cemâziyelevvel 949'da (18 Ağustos 1542) Şiraz'da vefat etti ve Mansûriye Medresesi bahçesine babası Sadreddin eş-Şîrâzî'nin yanına defnedildi (Ahmed el-Kummî, I, 296; Hasan-ı Rûmlû, I, 303). Mir Gıyâseddin'in, *Cevâhîrnâme* adlı Farsça bir eser yazan Mir Sadreddin ile Mir Şerefüddin adlı iki oğlu olmuştur.

Gençlik dönemini Akkoyunlular, olgunluk dönemini Safevîler zamanında geçiren Mir Gıyâseddin Mansûr, kısa süren sadâret göreviyle Merâğa Rasathânesi'nin tamiri dışında zamanını Mansûriye Medresesi'nde ders vermekle geçirmiştir. Öğrencileri arasında oğlu Mir Sadreddin, Vecihüddin Süleyman el-Kârî el-Fârisî, kendisinin *es-Sefir fi'l-hey'*e adlı eserine şerh yazan Efdal b. Muhammed Kâyinî, Takıyyüddin Ebû'l-Hayr Muhammed b. Muhammed el-Fârisî, Fahreddin Muhammed b. Hüseyin Esterâbâdî, Kemâleddin Hüseyin b. Şerefeddin Abdülhak Erdebîlî, Şeyh Ahmed Cemâleddin Halhâlî, Mir Kıvâmüddin eş-Şîrâzî, Kemâleddin Hüseyin Demîrî İsfahânî ve Muslihüddin-i Lârî gibi âlimler vardır.

Babası Mir Sadreddin eş-Şîrâzî gibi meşhur kitaplara yazdığı şerhlerle tanınan Gıyâseddin Mansûr kelâm, mantık, tefsir, İshrâk felsefesi, İbn Sînâ felsefesi, astronomi ve matematik gibi alanlarda eserler telif etmiştir. Ancak ölümünden sonra gerek İran'da gerekse Osmanlı ülkesinde kendisine asıl ün sağlayan yönü, babası Mir Sadreddin eş-Şîrâzî ile Celâleddin ed-Devvânî arasındaki tartışmalarda babasının yanında yer alarak Devvânî'nin pek çok eserine reddiye yazması, bu iki düşünürün görüşlerini değerlendi-

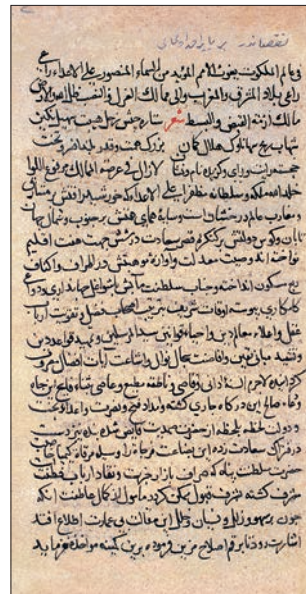
ren eserler (muhâkemât) kaleme almasıdır. Buradan hareketle Mir Gıyâseddin Mansûr'un, babası Mir Sadreddin ile Devvânî arasında geçen münakaşalardan çok etkilendiği söylenebilir. Devvânî ile baba-oğul arasında cereyan eden bu tartışma serisi sonraki dönemlerde çok uzayan ve âdeta kan davasına dönen münakaşalara örnek gösterilmiştir (Kâtib Çelebi, *Mîzânü'l-hak*, s. 108). XV ve XVI. yüzyıllarda Devvânî'nin talebeleri de bu iki âlime karşı hocalarını savunan eserler kaleme almıştır. Bu durum, XV. yüzyılda kurulan ve başta medreseler olmak üzere ilim ve düşünce çevrelerinde etkili olan Devvânî ve Deşteki okullarının varlığını doğrulamaktadır.

Eserleri. Akfî ilimlerin en tanınmış âlim ve düşünürlerinden olmasına rağmen Mir Gıyâseddin Mansûr'un eserlerinin yazma nüshalarına kütüphanelerde fazla rastlanmaz. Bunun, sadâret görevinden azledilmesine sebep olan Kerekî'nin Şah Tahmasb üzerinde etkili olması ve daha sonra İran'da büyük nüfuz kazanan Kerekî taraftarlarının onun eserlerinin yaygınlaşmasını engellemesinden kaynaklandığı söylenebilir.

A) Telif Eserleri. 1. *Câm-ı Cihannümâ. Mir'âtü'l-Cemâl* olarak da anılan bu Farsça eser ahlâka dair olup iki cilttir. I. ciltte insanın mahiyeti ve iki cihanda mutluluğa ulaşmanın yolları gösterilmekte, II. ciltte nefs-i mutmainne, nefs-i gadabiye ve nefs-i şehevîyye konu edilmektedir (M. Takî Dânişpejûh, *Fihrist-i Kitâbhâ-*

ne-i İhdâ'î-yi Âğâ-yi Seyyid Muhammed Mişkât, III/1, s. 218-219; Seyyid Abdullah Envâr, V, 349-350). 2. *Ahlâk-ı Manşûrî**. *Câm-ı Cihannümâ*'nın bir bölümünden ibarettir. Eserin pek çok yerinde Devvânî'nin ahlâk görüşleri eleştirildiğinden Devvânî'nin *Ahlâk-ı Celâlî* adlı kitabına reddiye olduğu söylenebilir. Adı çok sayıda kaynakta geçmekle birlikte İslâm ahlâk tarihinde fazla ilgi görmemiştir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 581, 352/9; Rieu, II, 826; İrec Efşâr v.dğr., XI, 237-238; M. Âsaf Fikret, s. 31). 3. *Kitâbü MiFYâri'l-efkâr. Ta'dilü'l-mîzân 'ale'l-manîk* adlı eser in özettir (Kaysiri Râşid Efendi Ktp., nr. 26900/3). 4. *Risâle fi mes'ele'l-kible (Risâle fi ma'rifeti'l-kible)*. Müellifin, İran'da mescidlerin kiblelerinin değiştirilmesine dair Kerekî ile yaptığı tartışmaların sonucunda yazılmış olmalıdır (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3592/5). 5. *Kitâbü Me'âlimi's-şifâ' fi't-tıb* (İrec Efşâr v.dğr., XII, 304-305; M. Âsaf Fikret, s. 532; Mahmûd Fâzil, I, 373-374). 6. *Kitâbü's-Sefir fi'l-hey'e (Sefirü'l-gabrâ' ve'l-hağdrâ'*; bk. M. Âsaf Fikret, s. 308-309). 7. *Risâle der Taşhîh-i Zic-i Uluğ Beg (Miştâhu'l-müneccimîn*; bk. M. Takî Dânişpejûh, *Fihrist-i Kitâbhâne-i Merkezî-yi Dânişgâh-ı Tahrân*, X, 1566-1567; M. Âsaf Fikret, s. 543). 8. *el-Kifâye fi'l-hisâb* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3616; bk. Seyyid Abdullah Envâr, IX, 165). 9. *Mevzî'ü'n-nâr*. Dört unsur içerisinde ateşin yerini konu edinir (a.g.e., X, 524-525). 10. *Zeyl-i Risâle-i Mevzî'ü'n-nâr*

Mir Gıyâseddin Mansûr'un *el-Kifâye fi'l-hisâb* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3616)

(a.g.e., a.y.). 11. *Tefsîru sûreti'l-İnsân* (*Tefsîr-i Sûre-i Hel etâ, Tuhfetü'l-fetâ fi tefsîri Hel etâ*). İnsan sûresinin Arapça felsefî tefsiridir (M. Takî Dânişpejûh, *Fihrist-i Nûshahâ-yi Haftî-yi Kitâbhâne-i Merkezi*, XVI, 493). 12. *Tefsîru âyeti Sühbâne'l-lezî esrâ*. Bir mukaddime ile dört babdan meydana gelmektedir (a.g.e., XVI, 220). 13. *Mir'âtü'l-hakâ'ik ve mücella'd-dekâ'ik*. Giyâseddin Ebû'l-Muzaffer Bahadır Han'a ithaf edilen eser umûr-î âmme, Allah ve yaratılış, kıyamet, tabiat ve mebâdî-i felsefe gibi başlıklar taşıyan yedi bölümden oluşmaktadır (a.g.e., XVI, 423). 14. *Kitâbü Huceci'l-keîlâm li-izâhu me-hacceti'l-İslâm* (*el-Haşrû'l-cismânî, Huccetü'l-keîlâm li-izâhu me-hacceti'l-İslâm ve ilzâmî'l-hisâm ve ifhâmî mu'ânidi 'akâ'id-i'l-İslâm*). Müellif, bu eserinde Gazzâlî'nin görüşlerini ağır bir dille eleştirmenin yanı sıra onun sabit bir görüşe sahip olmadığını iddia etmektedir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3592/4; M. Âsaf Fikret, s. 215). 15. *Me'âlimü'l-edeb fi dirâyeti lisânî'l-Arab* (M. Takî Dânişpejûh, *Fihrist-i Nûshahâ-yi Haftî-yi Kitâbhâne-i Merkezi*, XVI, 584).

B) Reddiye ve Muhâkemâtı. 1. İsrâku Heyâkili'n-nûr li-keşfi zulumâtı şevâkili'l-ğurûr. Şehâbeddin es-Sühreverdi'nin *Heyâkili'n-nûr* adlı eseri için Devvânî'nin kaleme aldığı *Şevâkili'l-hûr fi keşfi Heyâkili'n-nûr* adlı şerhe karşı yazılmış bir reddiyedir (Nuruosmaniye Ktp., nr. 2706; Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3174; M. Takî Dânişpejûh, *Fihrist-i Kitâbhâne-i Merkezi-yi Dânişgâh-ı Tahrân*, IX, 972; XI, 2023; *Fihrist-i Nûshahâ-yi Haftî-yi Kitâbhâne-i Merkezi*, XVI, 460; Abdülhüseyn Hâirî, V, 382-386; IX/1, s. 378-379; İrec Efşâr v.dğr., XIV, 97; M. Âsaf Fikret, s. 370-371). Eser Nâsir Muhammedî tarafından İran'da yüksek lisans tezi olarak iki cilt halinde tahkik edilmiştir (Tahrân 1369 hş., Medrese-i Âlî-i Şehîd Mutahharî Ktp., nr. 181). 2. *er-Red 'alâ Hâşiyeti's-Şemsiyye*. Ali b. Ömer el-Kâtibî'nin eş-Şemsiyye *fi kavâ'id-i'l-mantıkiyye* adlı kitabına Devvânî'nin yazdığı hâşiyeye için kaleme alınmış bir reddiyedir (Süleymaniye Ktp., Kasıdecizâde, nr. 706; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 486; II, 593; Seyyid Ali Cevân, I, 294). 3. *er-Red 'alâ Hâşiyeti't-Tehzîbi'l-mantık*. Teftâzânî'ye ait *Tehzîbü'l-mantık ve'l-keîlâm* adlı eserin baş kısmında bulunan beş tümel ve önerme bahsine Devvânî'nin yazdığı hâşiyeye reddiyedir (M. Âsaf Fikret, s. 188). 4. *er-Red 'alâ Ümmüzeccî'l-ülüm*. Devvânî'ye ait eser için yazılmış bir reddiyedir (a.g.e., s. 278). 5.

er-Red 'ale'r-Risâleti'z-Zevrâ. Yine Devvânî'ye ait *ez-Zevrâ* ve *l-Havvâ* için yazılmış bir reddiyedir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5329; Kasıdecizâde, nr. 689; Brockelmann, *GAL*, II, 283). 6. *Muhâkemât 'alâ Hâşiyeti Şerhi Me'tâlî'l-en-vâr*. Sirâceddin el-Urmevî'nin *Me'tâlî'u'l-en-vâr* adlı mantık kitabı için Kutbüddin er-Râzî'nin kaleme aldığı *Levâmî'u'l-es-râr* adlı şerhe Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin yazdığı hâşiyeye Devvânî ve Sadreddin eş-Şirâzî'nin yazdıkları hâşiyeler üzerine kaleme alınmış bir değerlendirmedir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2296; Şüsterî, II, 231). 7. *Muhâkemât 'alâ Şerhi't-Tecrîd*. Ali Kuşçu'nun *Şerhu Tecrîdi'l-keîlâm*'na Mir Sadreddin eş-Şirâzî ile Devvânî'nin yazdıkları hâşiyelerin bir değerlendirmesidir (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 79/3; Nuruosmaniye Ktp., nr. 56). 8. *Muhâkemât 'alâ Şerhi Muhâşari'l-Müntehâ*. İbn Hâcib'e ait *Müntehâ's-sûl ve'l-emel fi 'ilmi'u-şûl ve'l-cedel* adlı eserin yine aynı müellife ait *Muhâşarü'l-Müntehâ* isimli özetine Adudüddin el-İcî'nin yazdığı şerh için Sadreddin eş-Şirâzî ile Devvânî'nin kaleme aldıkları hâşiyelerin değerlendirilmesi niteliğindedir (M. Âsaf Fikret, s. 201).

C) Şerh, Hâşiyeye ve İhtisarları. 1. Hâşiyetü Şerhi Hikmeti'l-ayn (*Ziyâ'u'l-ayn fi Şerhi Hikmeti'l-ayn*). Ali b. Ömer el-Kâtibî'nin *Hikmetü'l-ayn* adlı felsefî eserine Muhammed b. Mübârek Şah'ın yazdığı şerhin hâşiyesidir (M. Takî Dânişpejûh, *Fihrist-i Kitâbhâne-i Merkezi-yi Dânişgâh-ı Tahrân*, VIII, 144; XII, 2772; M. Âsaf Fikret, s. 131, 189, 335, 391). 2. *Hâşiyeye 'ale'l-İşârât li-İbn Sînâ* (a.g.e., XI, 2082-2083). 3. *Ta'dilü'l-mizân 'ale'l-Mantık*. İbn Sînâ'nın eş-Şifâ' adlı eserinin mantık kısmının Arapça özetidir (M. Âsaf Fikret, s. 130). 4. *Şerhu Risâleti işbâti'l-vâcib* (*Keşfü'l-Hakâ'iki'l-Muhammediyye*). Babası Sadreddin eş-Şirâzî'ye ait olup özellikle Osmanlı âlimleri arasında Allah'ın varlığının ispatı konusunda en meşhur eserlerden biri olarak bilinen risâlenin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Çorlu Ali Paşa, nr. 304/1, Fâtih, nr. 3007, Esad Efendi, nr. 3592/6; bk. M. Âsaf Fikret, s. 321, 463, 666-667). 5. *Tekmiletü'l-Mecisti*. Nasîrüddin-i Tûsî'nin *Tahrîrü'l-Mecisti* adlı eserinin ihtisarıdır (a.g.e., s. 135). 6. *Hâşiyetü'l-Kânûn*. İbn Sînâ'nın *e'l-Kânûn fi't-tıb* adlı kitabına Kutbüddin-i Şirâzî tarafından yazılan şerh üzerine kaleme alınmıştır (M. Takî Dânişpejûh, *Fihrist-i Kitâbhâne-i Merkezi-yi Dânişgâh-ı Tahrân*, XII, 2772-2773). 7. *Hâşiyeye 'alâ*

Şerhi'l-Mûlahhas. Çağmîni'nin *e'l-Mûlahhas fi'l-hey'e*'sine Kadızâde Rûmî'nin yazdığı şerhin hâşiyesidir (Abdülhüseyn Hâirî, XIX, 313). 8. *Hâşiyeye 'alâ evâ'ili'l-Keşşâf*. Zernahşerî'nin eserinin baş kısmına yazılmış hâşiyedir (M. Âsaf Fikret, s. 208).

Kaynaklarda ve kütüphane kataloglarında Mir Giyâseddin'e nisbet edilen çok sayıda eserden bazıları şunlardır: *Muhâşarü Şâfi'iyye*, *Kitâbü Maķâlâtî'l-ârifin*, *Risâle-i Kânûnu's-salţana*, *Esâsü'l-hendese*, *Kitâbü'l-Levâmî* ve *l-me'âric fi'l-hey'e*, *Risâle-i Câmğitînümâ*, *Risâle fi'l-heyülâ ve's-sûre*, *Risâle fi ta'rîfi'l-aķl ve tefâvütüh beyne'l-eşhâş* (Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1254; bk. Şüsterî, II, 229-231; M. Takî Dânişpejûh, *Fihrist-i Kitâbhâne-i Merkezi-yi Dânişgâh-ı Tahrân*, IX, 1498; *Fihrist-i Nûshahâ-yi Haftî-yi Kitâbhâne-i Merkezi*, XVI, 219; Münzevî, II/1, s. 765-766, 816, 897; M. Âsaf Fikret, s. 158, 286).

BİBLİYOGRAFYA :

Hândmîr, *Hâbibü's-siyer*, Bombay 1857, III/4, s. 110-111; Ahmed el-Kummî, *Hulâsatü't-tevârîh* (nşr. İhsan İsrâkî), Tahrân 1359 hş., I, 149, 195, 218, 296; Hasan-ı Rûmlû, *Ahşenü'l-tevârîh: A Chronicle of the Early Safawis* (nşr. ve trc. C. N. Seddon), Baroda - Kalkûta 1931, I, 20, 303-304; Abdî Şirâzî, *Tekmiletü'l-ahbâr* (nşr. Abdülhüseyn Nevâî), Tahrân 1369 hş., s. 66-67, 192-193, 207-208; Şüsterî, *Kitâb-ı Müstetâb-ı Mecâlisü'l-mü'minin*, Tahrân 1356 hş., II, 229-232; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 169-170; *Keşfü'z-zunûn*, I, 346-350, 449, 630; II, 957, 1141, 2047; a.mlf., *Mizânü'l-hak fi ihtiyârî-lehak* (nşr. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul 1980, s. 108; Hasan-ı Fesâî-yi Şirâzî, *Fârsnâme-i Nâsirî* (nşr. Mansûr Rastkâr-i Fesâî), Tahrân 1367 hş., I, 21-23, 390-391; II, 1039-1057, 1040-1144, 1220; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 826; *Fursat-ı Şirâzî, Âşâr-ı 'Acem*, [baskı yeri yok] 1362 hş. (İntişârât-ı Bâmdâd), s. 458-459; Brockelmann, *GAL*, II, 283, 544; *Suppl.*, I, 486; II, 592, 593; M. Takî Dânişpejûh, *Fihrist-i Kitâbhâne-i İhdâ'î-yi Âķâ-yi Seyyid Muhammed Mişkât*, Tahrân 1332 hş., III/1, s. 218-219, 296, 353-354; a.mlf., *Fihrist-i Kitâbhâne-i Merkezi-yi Dânişgâh-ı Tahrân*, Tahrân 1339-40 hş., VIII, 144; IX, 930-931, 972, 1498; X, 1566-1567; XI, 2023, 2082-2083; XII, 2531-2532, 2772-2773; XIII, 3185; a.mlf., *Fihrist-i Kitâbhâne-i Dânişkede-i Edebiyyât: Mecmû'a-i İlmâm Cum'a-i Kirmân*, Tahrân 1344 hş., s. 15; a.mlf., *Seyyid Muhammed Bâkir Hucceti: Fihrist-i Kitâbhâne-i Dânişkede-i İlahiyyât ve Ma'arif-i İslâmî*, Tahrân 1345 hş., s. 523; a.mlf., *Fihrist-i Nûshahâ-yi Haftî-yi Kitâbhâne-i Merkezi ve Merkez-i Esnâd-ı Dânişgâh-ı Tahrân*, Tahrân 1357-64 hş., VII, 295; XVI, 219-220, 423, 430, 460, 493, 584, 679; a.mlf., "Giyâseddin Mansûr b. Şadriddin", *UDMİ*, XIV/2, s. 615-617; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşâñifi's-Şifâ*, Necef 1335 hş., VI, 36-37; X, 198; XII, 63-64; XIV, 177-178; Abdülhüseyn Hâirî, *Fihrist-i Kitâbhâne-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî*, Tahrân 1345-50 hş., V, 259-260,

MİR GİYÂSEDDİN MANSÛR

382-386; IX/1, s. 378-379; XIX, 313; İrec Efşâr v.dğr., *Fihrist-i Kitâbhâne-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî*, Tahran 1348 hş., XI, 237-238; XII, 304-305; XIV, 97; XVI, 208; Münzevî, *Fihrist*, II/1, s. 765-766, 816, 897; II/2, s. 1534; R. Mach, *Catalogue of Arabic Manuscripts (Yahuda Section) in the Garret Collection Princeton University Library*, Princeton - London 1977, nr. 2397; Seyyid Abdullah Envâr, *Fihrist-i Nûsah-ı Haftî-yi Kitâbhâne-i Millî*, Tahran 1357-65 hş., V, 349-350; IX, 165; X, 524-525; Bekir Topaloğlu, *Allah'ın Varlığı: İsbat-ı Vâcip*, Ankara 1981, s. 117; Seyyid Ali Cevân, *Fihrist-i Kütüb-i Haftî-yi Kitâbhâne-i Âsitân-ı Kudûs-i Rażavî*, Meşhed 1365 hş., I, 294, 299-300; M. Âsaf Fikret, *Fihrist-i Elifbâ't-yi Kütüb-i Haftî-yi Kitâbhâne-i Merkezi-yi Âsitân-ı Kudûs-i Rażavî*, Meşhed 1369 hş., s. 31, 130-131, 135, 158, 188, 189, 194, 198, 201, 208, 215, 278, 286, 308-309, 321, 335, 341, 370-371, 391, 463, 532, 543, 666-667; Harun Anay, *Celâleddin Devvânî, Hayatı, Eserleri, Ahlâk ve Siyâset Düşüncesi* (doktora tezi, 1994), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 83-86, 117, 120, 131, 140, 146, 153, 168, 182; Mahmûd Fâzil, *Fihrist-i Nûşahâ-yi Haftî-yi Kitâbhâne-i Dânişkede-i İlahiyyât ve Ma'ârif-i İslâmî*, Meşhed 1376, I, 373-374; A. J. Newman, "Daştaki, Giât-al-Din", *Etr.*, VII, 100-102.

HARUN ANAY

MİR HASAN DİHLEVÎ

(bk. GULÂM HASAN).

MİR HÜSEYNÎ

(bk. HÜSEYNÎ SÂDÂT el-GÜRÎ).

MİR İMÂD

(bk. İMÂD-i HASENÎ).

MİR LEVHÎ

(میر لوحی)

Seyyid Muhammed b. Muhammed
Hüseynî Müsevî
(ö. 1083/1672'den sonra)

İsfahan'ın ileri gelen
Şii âlimi.

Aslen Sebzevârî olup İsfahan'da yaşamıştır. Mutahhar ve Nakîbî gibi lakaplarla da anılır. Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Mîr Levhî'nin biyografi yazarlarının dikkatini çekmediği anlaşılmaktadır. Sadece Muhammed Ali Müderris'in *Reyhânetü'l-edeb*'inde kendisinden birkaç satırla bahsedilir (VI, 235-236). Büyük ihtimalle 1110 (1698-99) yılında ölen Muhammed Bâkır el-Meclisî'nin çağdaşdır. 1081-1083 (1670-1672) yıllarında reddiye türünde yazdığı *Kifâyetü'l-mühtedî* adlı

eserinin (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, I, 427) değişik yerlerinde kendisinin Bahâeddin Âmilî (ö. 1031/1622) ve Mîr Muhammed Bâkır Dâmâd'ın (ö. 1041/1631) yetişkin öğrencilerinden biri olduğunu belirtmektedir. Âmilî 1031'de (1622) vefat ettiğine göre Mîr Levhî'nin hocasının yetişkin talebelerinden biri olarak nitelenebilmesi için yirmi yaşından aşağı olmaması gerekir. Bu takdirde 1010 (1601) yılı civarında doğduğu söylenebilir. Öğrenimini tamamladıktan sonra daha çok Şii kelâmı, on ikinci imamlarla ilgili problemler ve İslâm tarihi konularında temayüz eden Mîr Levhî bütün şekilleriyle tasavvufun aleyhinde tavır almıştır (*EP* [İng.], VII, 94). Bu dönemdeki eğitim ve öğretim faaliyetleri ve yetiştirdiği öğrencileri hakkında yeterli bilgi olmamakla birlikte yaşadığı devrin önde gelen âlimleriyle münazarlarda bulunduğu, toplumda yerleşmiş bazı fikirlere karşı çıktığı, özellikle Muhammed Bâkır el-Meclisî ile tasavvufa ilgisi bulunan babası Muhammed Takî başta olmak üzere bazı âlimlerin düşüncelerini eleştirdiği bilinmektedir (Mirza Hüseyin Nûrî Tabersî, *Feyz-i Kudûsî*, s. 82, 195).

Mîr Levhî, Emevîler'e karşı isyan eden Ebû Müslim'in zalim Abbâsîler'in hilâfeti elde etmeleri için çaba gösterdiğini, hiçbir Şii imamıyla dostluğunun bulunmadığını, sonunda kendisinden daha kötü bir kişi olan Halife Mansûr tarafından öldürüldüğünü yazması sebebiyle Muhammed Takî Meclisî'nin konuyla ilgili fikirlerine karşı çıkmış ve halkın bir kısmı onu ciddi şekilde rahatsız etmişti. Bu esnada çağdaşı bazı âlimler Mîr Levhî'nin düşüncelerini savunmuş, *İzhârü'l-hak ve mi'yârü's-şıdk* müellifi Seyyid Ahmed el-Alevî el-Âmilî gibi âlimler yazılarıyla onu avamın şerrinden korumaya çalışmışlardır (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, IV, 150-151). Genellikle bu olayda halkın ve bazı ulemânın Mîr Levhî'ye karşı cephe alması, Muhammed Takî Meclisî'nin daha önce Ebû Müslim'i öven ifadeler kullanması yanında Mîr Levhî'nin Hallâc-ı Mansûr'u yeren sözler sarfederek sûfler aleyhindeki düşüncelerini ortaya koymasına bağlanmaktadır. Muhammed Bâkır el-Meclisî'nin rec'at hususunda kaleme aldığı kitabın Şii inanışındaki insanlara zarar vereceğini düşünen ve kendisinden bu esere bir reddiye yazması istenen Mîr Levhî *Kifâyetü'l-mühtedî*'yi telif etmiş, burada Meclisî'nin hadislerin ilgili birçok yorumunu reddetmesinin yanı sıra bu müellifin babası ve kendisi hakkında müşahedeye dayanan

önemli bazı tesbitleri ortaya koymuştur. Mîr Levhî'ye göre Şia arasında akaid, hadis ve fıkıh konularında büyük müctehid unvanını alan bu kişiler, İsfahan'da cahil insanları çevrelerinde topladıkları için hiç kimse onlara karşı çıkmaya cesaretini göstermemiştir. Mîr Levhî'nin Muhammed Bâkır el-Meclisî'ye yönelttiği en sert tenkit, onun Safevî Hükümdarı Şah Süleyman'a ithaf ettiği *Terceme-i Çahârdeh Hadîş* adlı eserinde kaydettiği yorumlarıdır. Bu kitapta Safevîler'in ortaya çıkışıyla ilgili olarak İmam Muhammed Bâkır'dan nakledilen bir haberde, doğudan zuhur edip dini yüceltecek Safevî hükümdarlarının hâkimiyetinin Mehdî'nin zuhuru kadar devam edeceği, Safevîler'in kendilerinden sonra bu gücü on ikinci imama devredecekleri söylenmektedir (M. Takî Dânişpejûh, III/3, s. 1203-1204). Mîr Levhî, Meclisî'yi şâz ve zayıf olan bu haberi kendi arzusuna ve menfaatlerine göre yorumlamak, metni yanlış tercüme etmek, hükümdar ile avamı kandırmak ve coğrafya bilmemekle suçlamaktadır (*EP* [İng.], VII, 95). Bazı müellifler, Meclisîler'le arasındaki husumetten dolayı Mîr Levhî'nin, Meclisî'nin dedelerinden olduğunu ileri sürdüğü Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin kabrini tahrip ettiği kaydederse de (Hânsârî, I, 275; *Nâme-i Dânişverân-ı Nâşîrî*, VII, 6), onun gibi bir âlimin böyle bir teşebbüste bulunması mümkün görülmemektedir.

Mîr Levhî'nin ölüm tarihi bilinmemektedir; ancak *Kifâyetü'l-mühtedî*'yi 1083 (1672) yılında tamamladığına göre bu tarihten sonra vefat etmiştir. Onun, *Uşûlü'l-akâ'id ve el-Erba'în* adlı eserlerin sahibi olan Seyyid Muhammed Hâdî b. Levhî adında bir oğlu olduğu kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. *Kifâyetü'l-mühtedî fî ma'rifeti'l-Mehdî*. On ikinci imamın gaybetini ve sûfliliğin reddini konu alan Farsça bir eserdir (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, XVIII, 101). Telif tarihini taşıyan bir muhtasarı Meşhed Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde (Yazmalar, nr. 1121) kayıtlıdır (Muhammed Fâzil, s. 256-257). **2.** *Kitâbü'l-Erba'în*. Gaybetle ilgili birçok rivayet ihtiva ettiği belirtilmektedir (Mirza Hüseyin Nûrî Tabersî, *Feyz-i Kudûsî*, s. 82, 126). Bu iki eserde İbn Şâzân en-Nisâbürrî'nin *Kitâbü'l-Gaybe*'sinin kullanıldığı veya oradan alıntılar yapıldığı tarzındaki sözler dikkate alındığında bunları birbirinin aynı yahut konu itibarıyla yakın çalışmalar saymak mümkündür. Mîr Levhî'nin